

YİRMİ SEKİZ ÇELEBİ MEHMED EFENDİ

(? - Lefkoşe, 1732)

HAYATI: Gençliğinde girdiği Yeniçeri Ocağı'nın Yirmi Sekizinci Yeniçeri Ortası (*taburu*)'nda yetiştiği için kendisi, Yirmi sekiz Çelebi Mehmet olarak anılagelmiştir. Askerlikten ayrıldıktan sonra Çorbacılık, Muhzır Ağalığı, Yeniçeri Ağası, Darphane Nazırı ve Üçüncü Defterdarlık görevlerinde bulunmuş, Pasarofça Andlaşması'na ikinci murahhas olarak katılmıştır.

Ahmet III. ve Nevşehirli Dâmad İbrâhim Paşa zamanında, yani Lâle Devri (1718-1730)'nde büyükelçi olarak Mehmet Efendi, oğlu Sâit Efendi ve kalabalık bir gurupla 7 Ekim 1720'de Fransa'ya gitmiş 8 Ekim 1721'de dönmüştür. Bir yıl kaldığı Paris seyahatinden döndükten sonra Sefaret-nâmesini Padişaha ve Sadrâzâma sunmuş, İstanbul'da birçok yeni hareket başlamıştır. Kültürel hareketlerin kurulup-düzenlenmesinde önemli yol alınmasına vesile olmuştur.

Osmanlı Sefaretnameleri arasında en çok üzerinde durulmuş olanı, edebî ve tarihî kıymet bakımlarından en önemli bulunanı ülke hayatında yaptığı önemli etkiler bakımından da çok verimli olanı Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin «Fransa Sefaret-nâmesi»dir.

Ahmet III. zamanında, Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi Fransa'ya gönderilmiş, İstanbul'dan ayrılışından dönüşüne kadar olan hâtıra ve gördüklerini zarîf bir üslûpla Sefâret-nâmesinde yansıtmıştır.

Parlak bir törenle Paris'e giren Mehmet Efendi, Paris halkının büyük ilgi odağı olmuş, o gün Paris'te örneği görülmemiş bir gün yaşanmıştır. Kral Louis XV.'yle Paris civârında ava gitmiş, askerî törenlere davet olunmuş, özel ziyâretler yapıp, Paris'in kalelerini, otel ve kiliselerini gezmiştir.

Sefaret-nâmesi'nin en güzel bölümlerinden biri *Opera Seyri*'dir.

Mehmet Efendi, Paris civârındaki güzel saray ve bahçeleri, Paris Tıbbiyesi'ni hayvanat ve botanik bahçelerini, Goblin halı atölyesini, ayna fabrikasını rasathâneyi ve matbaayı inceleyerek eserinde ince bir üslûpla anlatmıştır.

İstanbul'a döndükten sonra, oğlu Mehmet Sait Efendi'nin kılavuzluğunda ilk matbaanın kuruluşuna başlanmış, Nevşehirli İbrâhim Paşa da şehrin imârı ve tezyîninde, fikir hayatının gelişmesinde önemli adımlar atmıştır.

Türk-Fransız münâsebetlerinde önemli adımların atılmasına vesile olmuş, Türkler aleyhindeki olumsuz Fransız kanaatleri silinmiştir.

Sefâret-nâmenin aslı resimlidir.

Bu sefâret-nâme ile ilk defa bir Osmanlı gözünün Fransa'yı, o zamanki Avrupa medeniyetini nasıl gördüğünü, önüne çıkan yenilikleri nasıl karşıladığını, hayret ve takdîr ettiği şeyleri öğrenme imkânını buluyoruz.

Bir gazeteci kadar dikkatli olan Çelebi Mehmet, gördüklerinin hiç birini kaçırmamağa son derece önem vermiştir. Kendisi, temsil ettiği İmparatorluk adına vakûr, gösterilen misâfir-perverlik karşısında hoşgörülü, yeniliklere hayrân ve onları vatandaşlarına duyurmaktan zevk alan bir kişiliğe sâhiptir. Gördüklerini sâde bir üslûpla anlatmış, ilk kez gördüğü opera bile onu fazla şaşırtmamıştır.

Eser, büyük gezi röportajının ilk örneği sayılabilir.

Ayrıca, XVIII. yüzyıl başı Türk konuşma dilinin tipik bir örneğini teşkil eder. Sâde bir dille yazılmış olmakla beraber yer-yer gayet ağdalı Arapça ve Farsça kelimeler de kullanmıştır.

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, gördüklerini, bir kâtibe söyleyerek yazdırmıştır.

ESERİ: 1. Fransa Sefâret-nâmesi.

PÂRİS SEFÂRET-NÂMESİ

O P E R A

Pâris şehrine mahsûs bir lû'b vâr imiş ki, O p â r e derler imiş 'acâ'ib san'atlar gösterürler imiş. 'Azîm cem'iyet olur imiş. Kibâr-ı şeh'r varırlar ve Vaî dahî ekseriyâ varub, Krâl dahî gâhîce gelür imiş. 5

Ânı sey're gidecek olduk. Bir gün entoreduktor (*introduceur*) ma'hûd Krâl cânibinden bir hintû getürüb ethâ'ımızla bizi alub gıtdık; Vasî'nin sarâyına muttasıl bir yere vardık. Ol mahâl, mahsûs Opâre için yapılmış. 'Alâ-merâtibi'n-nâs herkesin oturacak yeri var.

Bizi Krâl oturduğu yere getürdiler. Kırmızı kadife ile döşenmiş idi. 10 Vasî dahî gelmiş yerinde otururdu. Ve ricâl ü nisâ ile mâl-â-mâl olmuş idi. Ve yüzden mütecâviz envâ'-ı sâz hâzır idi.

Ahşâma bir sâ'at var idi. Her tarafı kapalı olmağla, birkaç yüz bal-mumu yanmış ve billûr âvîzelerde dahî bî-hisâb mumlar yanmış idi. Ol mahâl ziyâde tekellüfî ile yapulub, cümle trabzônları ve 'amûdları ve cidârân-ı 15 erba'ası ve sakfı hal-kâri olub ve gelen nisâ dîbâlara ve cevâhirlere müstağ-rak olub, mumların şu'lesinden bir hâlet-fezâ pertev zuhûr etmişdir ki ta'bir olunmaz.

Ve pîş-gâhımızda sâzendeler olduğu mahâlde bir münakkaş kebîr perde âvîze etmişler idi. Tamâm yerleşdikden sonra nâgâh ol perde ref' 20 olub, verâsından bir sarâ-yı 'azîm zuhûr eyledi; sahn-ı sarâyda bâzendeler libâs-ı mahsûslariyle ve yirmi kadar perî-peyker murassa' libâs-ı mahsûslariyle ve yirmi kadar perî-peyker murassa' libâs ve fistânları ile meclise tek-râr şa'sa'a-endâz olub, sâzlar dahî yek-pâre sürûda âgâz etdiler. Bir mık-dâr raks olunub ba'dehu Opâre'ye başladılar. 25

Bunun maddesi, bir hikâyeyi, mücessem göstermek. Her hikâyeyi bir kitâp edüb basmışlar. Cem'an otuz kitâb olmuş. Her birinin adı var. Her mecliste bir gûnâ hikâyeyi henüz zuhûr ediyor gibi gösterirler.

Bizim olduğumuz mecliste bir pâdişâh var imiş. Bir gayri pâdişâhın kızına 'âşık olub taleb-kâr olmuş. Ammâ kız dahî bir gayri pâdişâhın oğlu-na âşık imiş. Beynlerinde geçen sergüzeştleri 'ayniyle gösterdiler. Meselâ: Pâdişâh, kızın bahçesine varacak oldu; nazar-gâhımızda olan sarây, ân-ı 30 vâhidde gaybolub yerinde bir bahçe zuhûr etdi ki, limon ve turunç ağaçları ile mâl-â-mâl idi.

Bir vakt oldu ki, tazarru' ve niyâz için kiliseye varacak oldu. Ol bahçe yerinde fi'l-hâl bir 'azîm kilise zâhir oldu. Ve beynlerinde beynehüma-yı tebrîd ve tefrîk için sehereye mürâca'ât iktizâ edüb, dürlü dürlü sihirler gösterüb, âteş-bâzlıklar etdiler. Ve atlı ve piyâde asker ile cenkler gösterdiler. Ve gökden bulut ile adamlar inüb ve yerden adamlar uçurdular.

Netîce-i kelâm, ol kadar hayret-fezâ şeyler gösterdiler ki kâbil-i ta'bir değildir. Ve ra'd ü berk gösterdiler ki, hele görülmedikçe i'timâd olunmayacaktır. 'Acâ'ib ve garâ'ib temâşâ olundu. Ve hâlât-ı 'ıskı bir rütbede ızhâr ve icrâ ederlerdi ki, pâdişâhın ve gerek kızın ve gerek krâl-zâdenin evzâ' u etvârlarına bakıldıkca tab'a rikkat gelirdi.

Ve bu Opâre'nin kibâr-ı nâsdan bir mu'teber kimsene nâzırı var. Kesîrü'l-mesârif bir san'at olmağla îrâdını dahî tatbîk etmişler. Ve 'azîm mîrî bağlamışlar. Vâfir şey' hâsıl olur imiş. Ve bu şehrin havâssından imiş.

Üç sâ'at kadar vakitte tamâm olub, yine hânemize gelüb karâr eyledik.

Bir iki gün sonra yine entoreduktor gelüb: «Krâl sarâyında Opâre cem'iyeti olacaktır; eger gelürseniz gâyet hazz edeceğiniz bî-iştibâhdır. Krâl ile bir meclisde oturursuz. Krâhın sağ tarafında akrabâsı ve prinçi (Prince)'ler yeri vardır ve sol tarafında elçiler yeri vardır. Geldiklerinde alâ-merâtibihüm otururlar. Ve söz cümle elçilere tasaddur edüb Krâla karîb oturursuz» dedi.¹

¹ Pâris Sefâret-nâmesi, 3. bs., Yirmisekiz Mehmed Efendi, Kostantiniyye, Matba'a-i Ebuzziya, 1306/1890. 151 s. Bkz.: 83-87.

Okuduğunuz metin, bu eserin ilk iki baskısıyla da karşılaştırılmıştır.